

Maoizem, nasilje in množični poboji: dolgoletna kitajska državljanska vojna in njene posledice¹

Abstract

Maoism, Violence and Mass Murders: The Long Chinese Civil War and its Consequences

In 1970s, many Western leftist intellectuals considered Maoism as a less violent alternative to Stalinist Socialism. After Soviet and Chinese party archives became assessable in the 1990s, this perception seems to be dated. Felix Wemheuer discusses the origins of »red terror« in the Chinese revolution and shows that mass killings of »enemies« were an important element of several mass campaigns and mobilization launched by the Communist Party of China between the late 1920s and early 1950s. According to official records, 710,000 people were executed during the campaign to suppress counter-revolutionaries (1950–1952). This is a higher number of victims than of Stalin's "Great Purge" (1937–1938). The article will show how terror and mass participation were linked in the early campaigns. Mao believed in the liberating act of violence, when the masses would turn »society upside down«. Furthermore, it will work out the dialectic of promoting terror and taming the uncontrollable escalation of it. Especially, during the violent land reform in the »old liberated areas« (1946–1948), the party developed certain techniques of managing terror. The question of how the CCP leadership dealt with the problem that people are beaten to death during struggle meetings will serve as an example. Last but not least, it will be argued that »red terror« could only be understood in the context of Chinese long enduring civil war.

Keywords: People's Republic of China, mass murders, civil war, terror

Felix Wemheuer is Professor for Modern China Studies at the University of Cologne. He published number of articles and books on the Great Leap Forward including "Famine Politics in Maoist China and the Soviet Union" (Yale University Press 2014). From 2008 to 2010, he was a visiting scholar at the Fairbank Center for Chinese Studies, Harvard University. (felix.wemheuer@uni-koeln.de)

Povzetek

V 70. letih je maoizem med številnimi zahodnimi intelektualci veljal za manj nasilno alternativo stalinističnemu socializmu. Po odprtju sovjetskih in kitajskih partijskih arhivov v 90. letih ta percepcija ne drži več. Avtor piše o vzrokih »rdečega terorja« v kitajski revoluciji in pokaže, da so bili množični poboji »sovražnikov« pomemben element več množičnih kampanj in mobilizacij, ki jih je sprožila Kitajska komunistična partija od 20. do 50. let 20. stoletja. Po uradnih podatkih je bilo v kampanji zatiranja kontrarevolucionarjev (1950–1952) ubitih 710.000 ljudi, kar je več kot v Stalinovih čistkah (1937–1938). Članek pokaže, kako sta bila povezana teror in množična participacija v prvih kampanjah. Mao je verjel v osvobajajoči akt nasilja, ko bodo množice »družbo obrnile na glavo«. Poleg tega naj bi z njim dosegel dialektiko promocije nasilja in obvladovanja nasilja ob eskalacijah. Predvsem med nasilno agrarno reformo na »starih osvobojenih ozemljih« (1946–1948) je partija razvila nekatere tehnike usmerjanja terorja. Naveden je primer, kako je vodstvo partije obravnavalo problem, ko so ljudi na zborovanjih pretepli do smrti. Avtor trdi, da lahko »rdeči teror« razumemo samo v kontekstu dolgotrajne državljanske vojne.

Ključne besede: Ljudska republika Kitajska, množični poboji, državljanska vojna, teror

Felix Wemheuer je profesor modernih kitajskih študij na Univerzi Köln. Objavil je več člankov in knjig o Velikem skoku naprej, vključno s Famine Politics in Maoist China and the Soviet Union (Yale University Press, 2014). Od leta 2008 do 2010 je bil gostujoči raziskovalec na Fairbank Center for Chinese Studies, Harvard University. (felix.wemheuer@uni-koeln.de)

---

¹ Besedilo je avtorjeva adaptacija članka z naslovom Terror und Partizipation in den Kampagnen des maoistischen Chinas, ki je izšel v Jacob, Frank (ur.) (2014): Diktaturen ohne Gewalt? Wie Diktatoren ihre Macht behaupten/ Dictatorships without Violence? – How Dictators Assert their Power. *Globalhistorische Komparatiustudien (2), Comparative Studies from a Global Perspective (2)*. Würzburg 2014.

Razumevanje vloge nasilja in političnega terorja na Kitajskem v Maotovem času (1949–1976) se je v zadnjih treh desetletjih radikalno spremenilo. V 70. letih so številni zahodni intelektualci simpatizirali s »kitajskim razvojnim modelom« kot alternativo sovjetskemu državnemu socializmu v Vzhodni Evropi. Nemalo jih je verjelo, da Mao Zedongova Kitajska postavlja v ospredje prevzgojo »novega socialističnega človeka« in da imajo množični poboji veliko manjšo vlogo kot v Sovjetski zvezi v času Josefa Stalina. Ta članek pojasnjuje, kakšno vlogo so imeli nasilje in množični poboji pri kitajskih komunistih in nastajanju Ljudske republike leta 1949. Pri tem bomo upoštevali kontinuiteto izkušnje nasilja med »dolgoletno kitajsko državljansko vojno«. Drugače kot boljševiki so kitajski komunisti nabirali izkušnje s terorjem in stopnjevanjem nasilja v rdečih opornih območjih veliko pred prevzemom oblasti. V kakšnem razmerju sta bila nasilje in podpora širokih delov prebivalstva KPK (Komunistična partija Kitajske) v zgodnjih kampanjah?

Od opijske vojne leta 1840 in z njo povezanih vdorov imperialističnih sil na Kitajsko, pa do ustanovitve Ljudske republike leta 1949 je »Cesarstvo sredine« doživelo celo vrsto ekstremnega nasilja. Pri tem je treba razlikovati med izkušnjo nasilja, ki ga je nad družbo izvajala osrednja vlada in njene oborožene sile, nasiljem v državljanski vojni med državnimi in nedržavnimi udeleženci v spopadu in nasiljem na lokalni ravni, na primer razbojniških tolp. Močna centralna država lahko s pomočjo svojega aparata umori na milijone ljudi. Množične poboje definiram kot usmrtitve civilistov zaradi njihove pripadnosti določeni skupini ali kot politično definiran zločin, kot so usmrtitve ujetih oboroženih nasprotnikov. Množični umori so lahko tudi posledica razpada osrednje oblasti, ko država izgubi svoj monopol nad nasiljem. V cesarski Kitajski so na primer razumeli širjenje »razbojniške nadloge« kot znak izgube »nebeškega mandata« določene dinastije. Zaradi slabljenja osrednje oblasti na Kitajskem v prvi polovici 20. stoletja so na lokalni ravni nastale različne protioblasti, ki so poskušale na ozemlju pod njihovo suverenostjo uveljaviti monopol nad nasiljem. Poleg tega so tuje velesile v »neenakih pogodbah« uveljavljale suverenost v pristaniških mestih in koncesijskih območjih. Zato je moderna zgodovina Kitajske zaznamovana s konkurenčnimi zahtevami za suverenost in monopol nad nasiljem. Tako je analiza maoizma zapletena tudi zato, ker v nekaterih primerih, na primer pri agrarni reformi (1946–1948) ali na začetku kulturne revolucije (1966–1969), množičnih pobojev ni neposredno naročilo partijsko vodstvo, temveč se je lokalne akterjem začasno odprl prostor, ko so lahko obsežno izvajali teror po svoji prosti presoji (Su Yang, 2011: 248–250). Tako nastalih razmer in dinamike pa partijsko vodstvo velikokrat ni moglo nadzorovati. Čeprav je centrala priskrbela legitimizirajoč diskurz za poboje, so pozneje za najhujše ekscese krivili lokalne storilce.

Od preporodnega gibanja k oboroženi revoluciji

Začetki Komunistične partije Kitajske (KPK) segajo v čas gibanja 4. maja 1919. Zanimivo je, da se številni voditelji tega študentskega gibanja na začetku niso zavzemali za oboroženi boj, temveč za kitajski »preporod« (*qimeng*). Razlog za nerazvitost Kitajske in deprimirajoč izid revolucije leta 1911 so videli v pomanjkljivi izobrazbi in politični zavesti prebivalstva. Radikalna jezikovna reforma in ustvarjanje nove kulture naj bi bila namenjena predvsem preprostemu ljudstvu. Nacionalisti pod vodstvom Sun Yat-sena (1866–1925) in ne marksistični intelektualci so desetletja kot prvi zagovarjali oboroženi upor kot nujno pot za »rešitev domovine«. Sun je organiziral več neuspešnih uporov proti cesarski hiši in pozneje proti novemu predsedniku republike Yuanu Shikaiju (1859–1916), ki je avtoritarno vodil državo. Njegova protioblast na jugu je bila šibka, dokler ni leta 1922 sprejel ponudbe Sovjetske zveze za podporo njegovi vojni proti gospodarjem vojne z obsežno pošiljko orožja in prihodom vojaških svetovalcev. Sunova stranka Guomintang (GMD) se je na novo organizirala po načelih leninističnih struktur demokratičnega centralizma in kadrov. Iz Sovjetske zveze financirana vojaška šola Huangpu je izšolala vojake in kadre nove nacionalne vojske, ki naj bi Kitajsko osvobodila

imperialistov in gospodarjev vojne. Dotelej nepomembna KPK je v okviru prve Fronte enotnosti podprla GMD po nasvetu svetovalca Komunistične internacionale (Kominterna). V okviru te zveze se je KPK vzpela iz majhnega krožka intelektualcev v množično partijo. Končno so se GMD pridružili kot posamezniki celo komunisti in oblikovali t. i. »notranji blok«.

Streljanje britanske policije na demonstracijah v Šanghaju maja 1925 je povzročilo nacionalni šok. Ubitih je bilo trinajst demonstrantov. Sledil je val protestov in stavk. Odločilen preobrat se je začel s pohodom na sever (1926–1927) proti gospodarjem vojne, v kateri je nacionalna vojska pod vodstvom GMD zavzela obsežna območja južne in srednje Kitajske. Med pohodom na sever se je tudi med revolucionarji uveljavil primat vojske. Stalin, ki se je zelo zavzemal za zvezo med KPK in GMD, je decembra 1926 pisal o nacionalni vojski: »Na Kitajskem nasproti vladnim vojaškim četam ne stoji neoboroženo ljudstvo, temveč oboroženo ljudstvo, ki ga zastopa njegova revolucionarna vojska. Na Kitajskem se bojuje oborožena revolucija proti oboroženi kontrarevoluciji.« (Stalin, 1952: 324) To je bil seveda poenostavljen pogled, saj je bilo takrat na Kitajskem nešteto oboroženih skupin, ki jih ne moremo uvrstiti v ti dve kategoriji. Neodvisni intelektualci, ki so bili še naprej zavezani ideji preporodnega gibanja 4. maja, so morali končno priznati, kako marginalizirani so postali zaradi stopnjevanja nasilja (Schwarcz, 1986: 183–184). Čas preporodnih študentov je minil. Zdaj so v politiki prevladali moški, ki so znali poveljevati vojski.

KPK se je v okviru zveze z GMD odpovedala graditvi svojih oboroženih sil. Napredovanje nacionalne vojske je poskušala podpreti z organiziranjem stavk in kmečkih nemirov. Elita, povezana z GMD, se je čutila čedalje bolj ogrožena zaradi delavskih in kmečkih gibanj. Poleg tega se je novi predsednik stranke Chiang Kai-Shek bal, da bo vpliv Kominterne in komunistov na njegovo stranko prevelik. Po zavzetju Šanghaja aprila 1927 se je obrnil proti komunistom in izvedel »krvavo« čištko. S pomočjo kriminalne »zelene bande« so zmasakrirali na tisoče delavcev. V času »belega terorja« naj bi v vsej državi ubili od 3000 do 4000 članov KPK in 30.000 drugih ljudi (van de Ven, 2003: 119). Chiang Kai-shkovi množični poboji so bili prvo interno partijsko »čiščenje« v leninistično organizirani stranki. V Sovjetski zvezi so postali člani partije šele sredi 30. let množično žrtve usmrteitev.

KPK in sindikalne organizacije pod njenim okriljem je »čistka« skoraj uničila. Leta 1928 je GMD uspelo v Nanjingu sestaviti osrednjo vlado, ki pa ni nadzirala niti polovice državnega ozemlja. Komunisti so se iz svojega katastrofalnega poraza naučili, da morajo sestaviti rdečo armado. Predvsem Maotu pripisujejo strategijo oblikovanja podeželskih podpornih točk v hribovjih zaledja in izogibanja konfrontacij v mestih. KPK je izkoristila šibko osrednjo vladavino in se v težko dostopnih banditskih območjih po letu 1928 na novo formirala. Pozneje je Mao takole povzel izkušnjo: »Vsak komunist mora dojeti resnico: 'Politična oblast prihaja iz puškine cevi'.« (Mao Tse-Tung, 1968, zv. 1: 261) Ta pozneje sloviti Maotov izrek ni bil samo ideološko priznanje nasilja, temveč tudi izraz realnih odnosov na Kitajskem. Komunisti so se v letih 1927 in 1934 po padcu Kitajske sovjetske republike komaj izognili popolnemu uničenju partije.

Družbena revolucija in »rdeči teror«

Na območjih t. i. rdečih podpornih točk so komunisti pridobivali prve izkušnje s socialnimi reformami in mobilizacijo prebivalstva. V agrarni reformi so videli izhodišče za preobrazbo družbenega reda v vaseh. Že leta 1927 je Mao v *Raziskovalnem poročilu o gibanju kmetov v Hunanu* jasno povedal, da sta nasilje in teror glavna elementa družbenega mobilizacije kmetov proti veleposestnikom in lokalni eliti. To poročilo velja za pratekst »rdečega terorja«. Vedno so se sklicevali nanj pri opravičevanju nasilja množice nad njihovimi »zatiralci« – tako med agrarno reformo na severu Kitajske (1946–1947) kakor na začetku kulturne revolucije (1966–1967). V poročilu je Mao nasprotoval kritikom t. i. »pretiravanja« v gibanju kmetov. Ker se v revoluciji sprosti dolgo kopičeno sovraštvo, je »pretiravanje« neizogibno in kratka obdobja terorja (*kon-*

gbu xianxiang) nujna za zrušitev oblasti kontrarevolucije in uveljavitev novega reda kmečkih enot (Mao, 1968, zv. 1: 28). Mao našteje pridobitve gibanja: oborožitev kmetov, sestava posebnega seznama sovražnikov, ropanje hiš veleposestnikov, nadevanje papirnatih kap sovražnikom na »paradah«, ustrelitve, uničenje templjev, prepoved kuhanja žganja in igranja igre majiang ter prisilno delo za potepuhe. V njegovih opisih ostane komunistična partija povsem v ozadju in pozove, naj se pri kaznovanju sovražnikov zaupa sposobnosti presoje kmetov (ibid: 27).

Mao je uveljavil populistični vzorec opravičevanja političnega terorja in eksekucij, ki se ga je vedno znova uporabljalo. Osrednji argument je, da hočejo množice same usmrtiti svoje sovražnike in da naj partija ne brzda njihovega revolucionarnega zanosa. Tako je na primer sklep centralnega komiteja KPK leta 1927 sicer kritiziral nasilje nad »malimi veleposestniki« kot kontraproduktivno. Toda poseganje naj bi škodilo elanu gibanja. Pogosto se je uporabljala fraza, naj se na aktiviste ne zliva mrzla voda. Vsekakor je partija hitro ugotovila, da nasilje prav zaradi sodelovanja množic in njene čustvene mobilizacije težko nadzoruje. Na območjih rdečih opornih točk v provinci Guangdong pod vodstvom Peng Paija (1896–1929) je prišlo že leta 1928 do »samovoljnih« oziroma »kaotičnih« usmrtitev (*Juan sha, suibian sha*) (Liu Hao, 2009: 16–17). Ta pojem je partijsko vodstvo vedno znova uporabljalo v naslednjih desetletjih, ko so v lokalnih okoljih namenoma ubili več ljudi, kot so nameravali, ali pa prizadeli napačno skupino ljudi (Huang Daoxuan, 2011: 308; Luo Pinghan, 2005: 211–212). To na primer pomeni, ko so ubili tudi ženo in otroke »veleposestnika« ali konkurenčnega partijskega kadra ali pa so »srednjega kmeta« pomotoma kaznovali kot »veleposestnika«. Če so kadri in ljudstvo pri usmrtitvah streljali mimo cilja, je to veljalo za »levi odklon« ali »eskalacijo« (*kuodahua*), ki jo je partijsko vodstvo kritiziralo. Mao v pravnem pomenu ni razlikoval med »ubijanjem« in razglasitvijo smrtne kazni (*sixing*) (Zhang Ning, 2008: 121). V njegovih člankih in tudi v dokumentih partijskega vodstva se je preprosto govorilo samo o »ubijanju« (*sha*). V Kitajski sovjetski republiki (1931–1934), tj. krhki povezavi različnih rdečih podpornih območij na jugu dežele, je partija morala ugotoviti, da »kaotično ubijanje« lahko ogrozi stabilnost. »Rdeči teror« je tako prestrašil male trgovce, da je trgovina zamrla in ogrozila preskrbo vojske in prebivalstva. Zaradi strahu je na »bela območja« zbežalo na tisoče ljudi (Huang Daoxuan, 2001: 323–327, 344). Med njimi so bili tudi »revni« in »srednji kmetje«, ki jih je partija hotela privabiti za boj proti »veleposestnikom«.

Zakaj so »razredne sovražnike« in »kontrarevolucionarje« na začetku 30. let pogosto fizično uničevali? Prvič, KPK je bila v letih 1927–1949, z izjemo vojne z Japonsko, v permanentni državljanski vojni z GMD. Izgubljali so nadzor nad ozemljem in ga nato znova osvojili. Ko je GMD znova osvojila neko vas, so pobili aktiviste kmečkih in ženskih enot ter člane partije, vrnili so se »veleposestniki«. Razveljavili so razdelitev zemlje. Zelo močan vpliv sta imeli Sovjetska zveza in Kominternina. Ko je Stalin v Sovjetski zvezi leta 1929 začel »uničevati kulake kot razred«, je tudi kitajsko partijsko vodstvo zahtevalo, da se osredinijo na »revne kmete«. »Veleposestnikom« so vzeli vso zemljo, »bogatom kmetom« pa dodelili samo slabo. Tako se obe skupini nista mogli več preživljati. Zanimivo je, da je Mao sam spoznal, da se bo Rdeča armada osamila, če se bo v boju oprla samo na »revne kmete«, ki sami ne bodo mogli preskrbeti Rdeče armade. Zato je zaradi taktičnih razlogov zavrnil Kominternino »levo« usmeritev. Pozneje je uradno partijsko zgodovinopisje krivdo za »kaotične uboje bogatih kmetov« in »veleposestnikov« na območjih sovjetov pripisalo voditelju partije Wang Mingju (1904–1974), ki ga je takrat podpirala Kominternina.

Oborožene frakcije in notranje partijske »čistke«

V GMD in KPK je vladalo veliko nezaupanje do zakritih vohunov druge strani, saj so se številni vodilni kadri osebno poznali še iz časa prve Enotne fronte in nekateri so vedno znova menjavali strani. Poleg tega so različne frakcije KPK občasno nadzirale relativno neodvisne

dele Rdeče armade in tudi geografsko raztresena območja rdečih podpornih točk. Frakcijski boji so se tako lahko hitro razrasli v oborožene spopade. Že konec 30. let se je v južni provinci Jiangxi zgodil »incident v Futianu«. Mao je naročil zatreti upor lokalnih enot Rdeče armade proti njegovi takrat prispeli »gostujoči vojski«. V akciji naj bi bilo ubitih 4000 rdečearmejcev in partijskih kadrov (Dutton, 2005: 47). V območjih sovjetov je KPK vodila več »kampanj za iztrebljanje kontrarevolucionarjev« (*sufan yundong*), usmerjenih proti domnevnim trockističnim in socialdemokratskim frakcijam v partiji in vojski. V teh kampanjah ni bilo spontanega nasilja kmetov, ker je šlo za čistke, ki jih je od zgoraj naročalo partijsko vodstvo. Po uradnih navedbah KPK iz 80. let je v teh kampanjah do leta 1934 umrlo 70.000 ljudi (Chen Tiejian, 2008: 115). Uradno partijsko zgodovinopisje za to »eskalacijo« ne krivi Maota, temveč Zhang Guotaoa (1897–1979), ki je bil namestnik predsednika Sovjetske republike in je do leta 1934 poveljeval številčno največjim vojaškim enotam Rdeče armade. Omeniti je treba, da so kitajski komunisti v notranjih partijskih sporih množično ubijali člane partije, in to tri leta preden je Stalin v Sovjetski zvezi sprožil »veliko čistko« (1937–1938).

GMD se ni prav zelo razlikoval od KPK glede oboroženih konkurenčnih bojev zaradi notranjih strankarskih konfliktov. Chiang ni uničil vseh gospodarjev vojne, temveč je nekatere integralni skupaj z njihovimi vojskami v GMD. Nad tem delom oboroženih enot je imel malo nadzora, zato je nenehno prihajalo do oboroženih uporov. Razlog, da je Chiangu kar štirikrat spodletel »obkolitveni bojni pohod« proti Sovjetski republiki 1934, je bil tudi, da se je moral nenehno boriti proti odpadniškemu gospodarjem vojne. Ko je GMD leta 1934 končno uspelo zavzeti Sovjetsko republiko, so Mao in njegovi tovariši zbežali na Dolgi pohod na zahod. Kar 86.000 vojakov Rdeče armade je poskušalo priti do rdečih podpornih območij v Yan'an v Shaanxiju na severozahodu države. V Yan'an je oktobra 1935 prispelo le 8000 ali 9000 preživelih. Iz njih je nastala partijska elita, ki je Kitajski vladala do 80. let. Torej tudi KPK je imela elito, ki se je »selekcionalirala« v skrajno vojaško nasilni praksi.

Apokalipsa: Japonska zasedba in odporniška vojna

Vojna z Japonsko je vendarle zasenčila vse izkušnje nasilja na Kitajskem. Leta 1931 je Japonska brez vojaške obrambe kitajskega vodstva zasedla Mandžurijo. Ko je Japonska leta 1937 osvajala čedalje obširnejše dele severne Kitajske, je bila Chiangova nacionalna vlada prisiljena začeti odporniško vojno proti Japonski. Takrat sta GMD in KPK sklenili drugo Fronto enotnosti. Japonska zasedba obsežnih območij na vzhodu države in osem let trajajoča vojna je prinesla novo etapo trpljenja kitajskega prebivalstva. Prvič v moderni zgodovini je bila zasedena in v vojni vsa država z izjemo Xinjianga in Tibeta.

Po padcu glavnega mesta Nanjing se je nacionalna vlada umaknila proti zahodu, v Chongqing. Vsak Kitajec se je moral odločiti, ali bo živel pod japonsko okupacijo ali pa bo pobegnil na zahod proti Chongqingu ali Yan'anu. Veliko razlogov je bilo, da so se Kitajci čutili življenjsko ogrožene. Že pri japonskem zavzetju Nanjinga decembra 1937 je prišlo do grozljivih pokolov. Po podatkih tribunala za vojne zločine v Tokiu, ki so ga zavezniki organizirali med letoma 1946 in 1948, so v nekaj tednih umorili 200.000 civilistov in posilili 20.000 žensk. Med vojno je bilo na milijone Kitajcev prisiljenih v prisilno delo in več deset tisoč žensk v prisilno prostitucijo za japonske vojake. Do leta 1945 je umrlo približno 18 milijonov kitajskih civilistov in tri milijone vojakov (Lary, 2006: 112). Nacionalni vladi ni nikoli uspelo vzpostaviti sistema za registriranje mrtvih vojakov in informiranja njihovih svojcev. Še zlasti številne žrtve so povzročile ofenzive japonske vojske, v katerih so hoteli uničiti komunistično gverilo. Izpraznili so cela območja in prebivalstvo prisilno preselili, da bi odporu odvzeli bazo. Tudi kitajska stran se v vojni proti Japonski ni ozirala na življenja lastnega ljudstva. Leta 1938 je Chiang ukazal razstreliti jezove Rumene reke, da bi ustavil japonski prodor v Wuhan. Pri tem se je utopil okoli 900.000 Kitajcev in 3500 vasi in mest je potonilo v poplavih (Osterhammel, 1997: 214).

Vojna z Japonsko je uničila socialne vezi kitajske družbe in tudi elite (Lary, 2010: 209). Družine več let niso imele nikakršnih stikov. Veleposestniki in najemniki so zaradi bega izgubili svoje imetje. Pripadniki gospodarske, politične in intelektualne elite, ki so ostali na zasedenih območjih, so bili diskreditirani kot »kolaboranti« (*hanjian*) in s tem izgubili vso svojo moralno avtoriteto. Na begu je bilo skupaj 95 milijonov ljudi. V nekaterih provincah so begunci tvorili skoraj eno tretjino prebivalstva (Lary, 2010: 209). V boju za preživetje je imela solidarnost s šibkimi komaj kakšno vlogo. Poleg tega je med vojno proti Japonski potekala tudi notranjekitajska državljanska vojna. V letih 1940 in 1941 je prišlo do krvavih obračunov med vojskama KPK in GMD, četudi uradno niso razpustili Fronte enotnosti.

Chiangova nacionalna vlada si je lahko štela v dobro, da je vodila kitajski narod do konca vojne v odporiškem vojskovanju. Toda najboljše enote je izgubila že v prvih dveh letih vojne. Prav zato, ker je morala nacionalna vlada voditi vojno z rednimi enotami proti daleč močnejši Japonski, so bile njene izgube veliko večje kot v KPK, ki je z gverilsko strategijo večinoma delovala za frontnimi črtami (Taylor, 2009: 169). Leta 1945 je imela partija, ki se je leta 1934 komaj izognila uničenju, 1,2 milijona članov, njihove vojaške enote pa 900.000 vojakov. Toda ne GMD ne KPK nista mogli premagati japonske vojske. Japonsko cesarstvo je kapituliralo 2. septembra 1945, potem ko so Američani odvrgli atomski bombi in je sovjetska armada vkorakala v Mandžurijo. Do takrat se je KPK uspelo uveljaviti kot nacionalna sila, ki so jo bolj povezovali s patriotskim odporom kakor z radikalnim razrednim bojem. Zahodni sinologi niso bili edini, ki so trdili, da so orgije nasilja japonskih okupatorjev pripomogle k zatonu »stare Kitajske« in s tem posredno pripravile pot zmagi KPK, kar je priznal tudi Mao (Martin, 1974: 41).

Veliko trpljenje kitajskega ljudstva med vojno je imelo po letu 1945 v zmagovalni pripovedi GMD in KPK dolgo zelo podrejeno vlogo. Za obe strani so bile pomembnejše trditve, da sta sami rešili kitajski narod. Družba in celo veterani s svojimi duševnimi ranami travmatične vojne so bili po letu 1945 prepuščeni samim sebi. Obe strani sta v njih videli neizogibne žrtve zmage.

Agrarna reforma in množični poboji na severu Kitajske

Med vojno proti Japonski KPK ni propagirala razrednega boja, namesto njega se je zavzema la za Fronto enotnosti vseh kitajskih patriotov. Kampanja za znižanje zakupov je nadomestila agrarno reformo. Konec 30. let se je Mao v Yan'anu uveljavil proti tekmeccem v partiji kot partijski vodja. V kampanji sovpadanja (*zhengfeng yundong*) so člani partije v letih 1942 in 1943 prisegli na ideje Mao Zedonga kot sinizirane oblike marksizma in leninizma. V kampanji proti domnevni vohunom je prišlo do množičnih aretacij in mučenj, vendar je bilo v Yun'anu v primerjavi s Sovjetsko republiko ubitih malo ljudi. Ker je bil Mao zdaj nesporni vodja partije, naj bi v naslednjih 20 letih le izjemoma izbruhnili nasilni konflikti v partijskem vodstvu.

Toda v kitajski družbi ni zavladal mir. Ker niti GMD ne KPK nista bili pripravljeni deliti oblasti v državi, je že leta 1946 znova izbruhnila državljanska vojna. Po sovjetskem umiku iz Mandžurije je KPK uspelo zelo razširiti svoja podporna območja. Tokrat so ponovno začeli spodbujati agrarno reformo in razdelitev veleposestniške zemlje revnim kmetom. V Mandžuriji je bila agrarna reforma zelo dobro sprejeta, ker so japonski okupatorji leta 1931 spremenili lastniška razmerja v škodo malih kmetov. Na severu Kitajske je znova izbruhnilo nasilje. Maotovo *Poročilo o gibanju kmetov v Hunanu* so natisnili v več izdajah in aktivisti so ga pripočevali kot model za mobilizacijo kmetov (Yang Kuisong, 2009: 47–48).

Do danes ni jasno, koliko ljudi je bilo ubitih med agrarno reformo. Za koordinacijo agrarne reforme je bil odgovoren poznejši predsednik države Liu Shaoqi. Po nekaterih arhivskih virih, ki jih navaja neki kitajski partijski zgodovinar, je Liu leta 1950 poročal v Moskvo, da naj bi bilo leta 1947 ubitih 250.000 »bogatih kmetov«, »veleposestnikov« in »srednjih kmetov« (ibid: 99). Ubili so celo kadre, ki so jih obdolžili desnega odklona. V Mandžuriji so leta 1947 izpeljali čistke in v podpornih območjih province Shandong so pozvali na lov na vohune, čeprav so zemljo

že razdelili kmetom (Luo Pinghan, 2005: 188–193; Wang Youming, 2006: 126–139). Merila za razvrstitev v vaške razrede so bila nejasna. V skrajnih primerih je kader raziskal tri generacije (*cha sandai*), da je posamezniku dodelil ustrezen status »veleposestnika«. Ko je pozneje partija preiskovala obseg nasilja, je na primer samo za okrožje Xing v provinci Shanxi ugotovila, da je bilo tekom zasedanj za izvedbo agrarne reforme ubitih 1152 ljudi, 859 pa jih je naredilo samomor (Luo Pinghan, 2005: 184).

Teror je dobil take razsežnosti, da je partijsko vodstvo konec leta 1947 govorilo o »levih odklonih« in »samovoljnih ubojih«. Predvsem Mao se je bal, da lahko nasilje oddalji »srednje kmete« od partije in ogrozi medrazredne zveze proti Chiangu (Yang Kuisong, 2009: 76). Številni vojaki Rdeče armade, ki se je zdaj imenovala Ljudska osvobodilna armada, so izhajali iz vaškega srednjega sloja. Razkol z njimi bi lahko pokopal preskrbo armade s hrano in novimi rekruti. V naslednjih mesecih je Mao napisal več člankov proti »levemu odklonu« pri izvajanju agrarne reforme. Med drugim je zahteval: »Zatreti je treba reakcionarje, toda samovoljne usmrtitve so strogo prepovedane; čim manj ljudi bo ubitih, tem bolje.« (Mao, 1968, IV. zv.: 210) Določil je, da se morajo napadi zdaj usmeriti samo proti osmim do desetim odstotkom podeželskega prebivalstva, kar se po njegovem mnenju sklada z deležem »reakcionarjev« in »veleposestnikov«. Smrtne kazni mora poslej potrditi okrožni partijski komite. Zanimivo je, da so Mao in drugi partijski voditelji navedli tudi gospodarske razloge proti »samovoljnim usmrtitvam«. »Bogatih kmetov«, ki so bili za veleposestniki druga najslabša kategorija na vasi, je bilo v vsej državi kar 36 milijonov. Njihovo delovno silo naj bi bilo boljše izrabiti za graditev nove Kitajske, kakor da se jih ubije (Yang Kuisong, 2009: 85). Poleg tega je Liu Shaoqi kritiziral pretepanje ljudi do smrti kot fevdalno razvado, ustrelitev pa je imel za legitimno obliko smrtne kazni (ibid: 92). Leta 1948 so »samovoljno ubijanje« v veliki meri ustavili. Partijsko vodstvo je objavilo dokumente za jasnejšo razporeditev v razrede na vasi in da bi zmanjšali delež prebivalstva, uvrščenega v zlobne kategorije. Po eni strani je bila ideologija razrednega boja katalizator nasilja, po drugi pa so jasna merila tudi zajezila teror.

Uvedba razredne vojne v vasi je bila izjemno zapletena zadeva, ker v severni Kitajski tako rekoč ni bilo velikih lastnikov latifundij, tako kot denimo v Južni Ameriki. Namesto da bi »veleposestnika« definirali glede na velikost lastništva zemlje, je bilo glavno merilo delež izkoriščanja druge delovne sile v prihodku. Zato so morali raziskati sestavo prihodka. Te raziskave so potekale z roko v roki z emocionaliziranimi kampanjami za razdelitev zemlje. Drži, da je bil marksistični jezik razrednega boja v vasi prinesen od zunaj, vendar pa zaradi tega ne moremo sklepati, da v podeželski družbi ni bilo družbenih konfliktov, zlasti ker sta nanje zaostreno vplivali japonska okupacija in državljanska vojna. Številne kitajske vasi so bile že pred agrarno reformo prizorišče skrajnega nasilja. Prav tako ni mogoče dokazati, da so vsi mali kmetje hoteli agrarno reformo, vendar pa so bili med njimi milijoni in milijoni, ki so podpirali to radikalno družbeno reformo kot aktivisti, novi partijski kadri in vojaki. Mao in partijsko vodstvo sta propagirala agrarno reformo in razredni boj in množične poboje so občasno pripravljeno jemali v zakup. Na lokalni ravni pa so aktivisti in kmetje pogosto ubijali brez neposrednih ukazov od zgoraj, ker so verjeli, da pomagajo vodstvu. Ko je eskalacija terorja ogrozila celotno strategijo partije, si je Mao prizadeval za zajezitev nasilja. Pogosto se je lahko s tem postavil kot brzdajoča sila, za najhujše ekscese pa je obdolžil lokalne kadre.

Mao je podpiral nasilje tudi zato, ker je vedel, da lahko z njegovo pomočjo poveže nov družbeni red z množicami. Kmet, ki je bil aktiven pri razdeljevanju zemlje ali pa je ubil »veleposestnika«, je vedel, da bi bilo v primeru vrnitve GMD ogroženo njegovo življenje. Da bi preživel, je moral braniti nov red. Mao je tudi vedel, da zgolj od zgoraj vpeljane spremembe ne bodo imele enakih učinkov kot tiste, pri katerih bodo sodelovale množice. Leta 1958 je o agrarni reformi po 2. svetovni vojni v drugih socialističnih državah povedal:

Stalin ni vodil razrednega boja od spodaj navzgor, v vzhodni Evropi in Severni Koreji je izpeljal mirno agrarno reformo, kjer se niso bojevali z zemljiško gospodo ... Pravilo izpeljave od zgoraj navzdol je do določene mere nujno (...). Največkrat pa morajo reči vzeti v roke množice same. Smo proti darovom milosti (...) Pri mirni agrarni reformi brez razrednega boja, brez boja proti zemljiški gospodi in kapitalistom smer ni prava, posledična škoda je neizmerljiva. (Martin, 1982: 136–137)

Zato nasilja in sodelovanja množic ne smemo postavljati drugega proti drugemu, temveč ju moramo razumeti kot elementarno povezane elemente maoizma.

Ustanovitev Ljudske republike Kitajske in »kampanja zatrtja kontrarevolucionarjev«

Na Trgu nebeškega miru je Mao 1. oktobra 1949 razglasil Ljudsko republiko Kitajsko. GMD se je moral s četami umakniti na Tajvan. KPK je zmagala v državljanski vojni na celinski Kitajski. V hribovitih območjih jugozahoda je nova vlada z uničenjem »banditskih band« vzpostavila nadzor šele v letih 1953 in 1954. Dravljska vojna je bila vojaški spopad med dvema regularnima vojskama. GMD je politično izgubil vojno predvsem zato, ker ni upošteval potreb podeželskega prebivalstva, poleg tega pa se je proti njemu obrnil tudi urbani srednji sloj. Zatiral je študentska gibanja in kritične intelektualce, inflacija in gospodarska kriza pa sta uničili tudi državne uslužbenke in delavstvo. KPK je spretno propagirala »novo demokracijo«, ki naj bi temeljila na zvezi med delavci, kmeti, malomeščanstvom in domoljubnimi podjetniki. Dejanska enopartijska vladavina naj bi se vzpostavila na širokem družbenem temelju. Partija je obljubila, da bo na jugu izvedla mirno agrarno reformo (*heping tukai*). Daljši čas naj bi obstajalo mešano gospodarstvo, v katerem naj bi bil prostor tudi za trg in zasebno podjetništvo. Drugače kot večina novih oblastnikov v vzhodni Evropi so kitajski komunisti prišli na oblast z dolgim »osvobodilnim bojem«. Nova proučevanja so sicer pokazala, da je uveljavitev novega reda izzvala med različnimi sloji in v različnih območjih zelo raznolike reakcije (Brown in Pickowicz (ur.), 2007). Poleg tega je treba upoštevati, da je bila redkokdaj prej kakšna komunistična partija bolj popularna kot KPK na začetku 50. let. Tudi zahodni sinologi so dolgo nekritično opisovali prva leta Ljudske republike kot »medene tedne« partije in prebivalstva.

kljub široki podpori je bila med letoma 1950 in 1953 izpeljana »kampanja zatrtja kontrarevolucionarjev« (*zhēnyā fāngemíng yúndòng*), v času katere je bilo po uradnih podatkih umorjenih 712.000 ljudi, 1,29 milijona pa zaprtih. V absolutnem številu je število ubitih višje kot v Stalinovi »veliki čistki« (1937–1938). Po arhivskih virih, dostopnih po propadu Sovjetske zveze, so v teh dveh letih ubili 681.692 ljudi (Yang Kuisong, 2009: 217; Goldman, 2007: 5).

Drugače kot agrarno reformo je to kampanjo osrednja oblast vodila od zgoraj navzdol, v njej je mobilizirala celoten partijski aparat. Državna varnost je zapirala »kontrarevolucionarje«, ki so bili nato obsojeni in v številnih primerih javno usmrčeni na množičnih zborovanjih. Eksekucije niso bile nikakršna skrivnost, nasprotno, o njih so poročali časopisi. V nekaterih primerih so jih prenašali po radiu po vsej državi. Ker v Maotovem času niso sprejeli kazenskega zakonika, so pregon in obsodbe sprejemali na podlagi odločbe vlade. Za »kontrarevolucionarje« so razglasili lokalne tirane, veleposestnike, bandite, zaostale elemente, vohune in pripadnike sekte Daomenhui. S smrtno kaznijo je bil kaznovan vsak, ki se je z orožjem postavil proti oblasti in ubil člana vlade ali prebivalca, izvedel hudo sabotažo, uničeval javno lastnino ali izdal pomembne državne skrivnosti (Zhengwuyuan, zui gao renmin fayuan guanyu zhēnyā fan gemíng huodòng de zhīshì, 1992: 359). Realne nevarnosti kontrarevolucionarnega prevrata leta 1950 ni bilo. Zato se zdi, da je KPK, ki je s pomočjo državnega aparata zdaj nadaljevala državljansko vojno proti GMD, izkoristila priložnost, da uničujoče potolče nasprotnike.

Partijski centralni komite je sklenil, da mora smrtno kazen odobriti partijski komite provin- ce, mesta ali pokrajine. V zelo pomembnih primerih ali pri tujcih je moral dovoljenje izdati državni svet (Zhonggong zhongyang guanzu zhenya fangeming huodong de zhishi, 1992: 422). Maja 1950 je vlada odločila, da »samovoljno pretepanje in ubijanje« in tudi telesno kaznovanje niso dovoljeni. Ker v tej kampanji ni bilo spontanega nasilja od spodaj, ga je bilo težko razpiho- vati. Konec leta 1950 se je vodstvo državne varnosti pritožilo, da kader ne jemlje dovolj resno kampanje in da naj bi bilo ubitih premalo ljudi (Zhonggong zhongyang pizhuan zhongyang gong'anbu 'guanyu quanguo gong'an huiyi de baogao, 1992: 442–443). Akterji na lokalni ravni so težko ugibali, koliko eksekucij je premalo in katero je »samovoljno ubijanje«. Zato je Mao predpisal kvoto za eksekucije. Konec januarja 1951 je denimo naročil, naj v Šanghaju tistega leta ubijejo od 1000 do 2000 ljudi. Partijskemu vodstvu province Guangdong je pisal: »Ubili ste že več kot 3700 ljudi. To je zelo dobro, ampak ubiti jih morate še 3000 ali 4000.« (Yang Kuisong, 2009: 189)

Poleg tega je Mao določil kvote v odstotkih za vso državo. Na splošno naj bi v mestih ubili 0,5 promila prebivalcev, na območjih intenzivnega delovanja sovražnikov en promile in na območjih z izjemno velikimi problemi 1,5 promila prebivalstva (ibid: 191). Mao seveda ni predpisal kvot zato, da bi zaježil nasilje, temveč da bi spodbudil kampanjo in eksekucije. Partija je znova populistično upravičevala usmrtnitve in zatrjevala, da množice želijo smrt svo- jih sovražnikov in da se njihova jeza ne more omiliti z milejšimi kaznimi. Februarja 1951 je Mao v pismu demokratičnemu zavezniku in namestniku predsednika državnega sveta Huang Yanpeiju takole opravičeval usmrtnitve:

Če banditskih vodij in profesionalnih banditov ne umorimo, se ne bomo nikoli znebili banditstva. Nasprotno, čim bolj si bomo prizadevali za uničenje malih banditov, tem več jih bo. Če lokalnih tiranov ne uničimo, ne bomo nikoli mogli organizirati kmečkih zdru- ženj, posledično pa jim ne bomo mogli razdeliti zemlje. Če ne usmrtimo nacionalističnih tajnih agentov, se bodo nadaljevali sabotaže in atentati. (Mao Zedong, 1993: 124)

Tudi v tem pismu je Mao znova jasno povezal poboje in uveljavitev novega družbenega in političnega reda. Poleti 1951 je centralni komite tempo kampanje upočasnil in izdal navodilo, naj se pobije manj ljudi. Če »kontrarevolucionarji« niso imeli krvavih rok, se je izvršitev smrtne kazni prestavila za dve leti, nato pa se je o njej ponovno odločalo. Kljub temu so bile Maotove kvote presežene. Po navedbah partijskega zgodovinarja Yang Kuisonga je bilo v osrednji južni regiji ubitih 1,5 ljudi. Če držijo uradne številke o eksekucijah 712.000 ljudi, je zaradi »kampa- nje za zatrtje kontrarevolucionarjev« umrlo 1,24 promila kitajskega prebivalstva (Yang Kuisong, 2009: 209, 217).

Zunanja nevarnost in eskalacija

Kako je mogoče pojasniti eskalacijo »kampanje za zatrtje kontrarevolucionarjev«? Po usta- novitvi Ljudske republike Kitajske je Chiang na Tajvanu ustanovil svojo državo Republiko Kitajsko, ki jo je do začetka 70. let priznala večina zahodnih držav kot edino legitimno vlado Kitajske. GMD je uradno razglasila za cilj, da znova osvoji celinsko Kitajsko in uniči KPK. Vodstvu KPK se leta 1950 ni bilo treba bati napada GMD na Ljudsko republiko. Spodbujanje »kampanje za zatrtje kontrarevolucionarjev« se pogosto povezuje z razvojem dogodkov na Korejskem polotoku in izbruhom korejske vojne junija 1950. Ko so ZDA skupaj z enotami OZN, ki so jih vodile, začele uspešno protiofenzivo proti socialističnemu Severu, so novembra 1950 prodrle skoraj do kitajske meje na reki Yalu. Ne samo solidarnost s »socialističnimi brati«, temveč elementarna grožnja nacionalnim varnostnim interesom je spodbudila kitajsko vlado,

da je podprla Severno Korejo s »prostovoljno« vojsko. Vodstvo ZDA je takrat razpravljalo, ali naj njihove čete prestopijo reko Yalu, pozneje pa celo o bombardiranju kitajskih mest z atomskimi bombami. KPK je takrat ocenila, da lahko razširitev korejske vojne na njihovo ozemlje znova zaneti državljansko vojno. Poleg tega je od izbruha vojne začela vlada ZDA oboroževati vojaške enote GMD na Tajvanu in ZDA so se uveljavile kot varuh otoka. S stopnjevanjem spora v Koreji je KPK opustila tudi strategijo »mirne agrarne reforme« na jugu Kitajske. Trditev, da bi si »veleposestniki« želeli, da jih rešijo ZDA ali GMD, je bila argument za prerazdelitev zemlje s spodbujanjem nasilne mobilizacije množic.

Korejska vojna se je končala julija 1953 s sporazumom o razglasitvi premirja, ki je na 38. vzporedniku znova določil mejo med Severno in Južno Korejo. Realna grožnja invazije GMD ali ZDA je tako minila. KPK je razplet konflikta v Koreji razglašala kot veliko zmago »nove Kitajske«, kjer se je uprla najmodernejši vojaški sili sveta. Zunanja grožnja je bila dobrodošla pretveza, da so še ostreje napadli notranjega sovražnika, kar je dodatno utrdilo novi red.

Sklep

Dolga kitajska državljanska vojna, v kateri je na oblast prišla KPK, se je leta 1949 samo navidezno končala. Nadaljevala se je s »kampanjo za zatrtje kontrarevolucije«, ki se je vodila od zgoraj s pomočjo državne oblasti. Odkriti izbruh družbenih konfliktov, torej množično gibanje med kulturno revolucijo v letih 1966 in 1967, se je spremenil v nov krvavi spor, tako rekoč v državljansko vojno v državljanski vojni. Ker so bile ideje Mao Zedonga edini legitimen vir konfliktov vseh nasprotujočih si strani, do se borili Kitajci proti Kitajcem z »rdečo zastavo proti rdeči zastavi«. Zdelo se je, da v maoistični Kitajski niti partija niti široki deli prebivalstva niso mogli opustiti državljanske vojne kot vzorca političnega spopada.

Oktobra 1917 so boljševiki v Rusiji prišli na oblast skoraj brez prelivanja krvi. Nasilje je izbruhnilo v državljanski vojni (1918–1921) in množični znotrajpartijski poboji so se začeli šele v 30. letih. Nasprotno pa je bila KPK od Pohoda na sever leta 1926 do leta 1949 skoraj ves čas v vojni oziroma če prištejemo še korejsko vojno, je bila v vojni do leta 1953. Vrstico iz nacionalne himne Nova Kitajska (»Iz našega mesa in krvi bomo zgradili nov zid«) lahko tako razumemo dobesedno. KPK je nabirala izkušnje s krvavimi »čistkami« proti svoji stranki in v lastni organizaciji. V podpornih območjih so se Mao in tovariši pri izvajanju agrarne reforme naučili, da so množični poboji nujni za zrušitev starega reda, vendar so lahko kontraproduktivni, če zaradi »kaotičnega ubijanja« osamijo partijo od podeželskega prebivalstva.

Zdi se, da je zmaga KPK po sto let trajajočem imperialističnem poniževanju, ponavljajočih se lakotah, japonski okupaciji in državljanskih vojnah prekinila ta uničevalni cikel. Toda »nova Kitajska« pod Maotovim vodstvom je še naprej posredovala nasilje in travmatične izkušnje ter ustvarila več žrtev kakor propadli predrevolucijski režim. Ali bo lahko Ljudska republika presegla dediščino nasilja, ki traja od leta 1840, se bo šele izkazalo, ko se bodo nekoč razprli veliki družbeni, politični in etnični konflikti.

Prevedla: Nina Kozinc

Literatura

- BROWN, JEREMY in PICKOWICZ, PAUL G. (ur.) (2007): *Dilemmas of Victory: The Early Years of the People's Republic of China*. Cambridge (MA): Harvard University Press.
- CHEN TIEJIAN (2008): AB tuan sufan zhi 'fali' yiyu wenhua genyuan. *Jindai yanjiu* (2).
- DUTTON, MICHAEL (2005): *Policing Chinese Politics: A History*. Durham: Duke University Press.
- GOLDMAN, WENDY Z. (2007): *Terror and Democracy in the Age of Stalin: The Social Dynamics of*

- Repression*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HUANG DAOXUAN (2011): *Zhangli yu xianjie: Zhongyang suqu de geming (1933–1934)*. Beijing: Shehuikexue wenxian chubanshe.
- LARY, DIANA (2006) *China's Republic*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LARY, DIANA (2010): *The Chinese People at War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LIU HAO (2009): Lun Guangdong tudi geming zaoqi de hongse kongbu xianxiang. *Xue Lilun* (2).
- LUO PINGHAN (2005): *Tudi gaige yundongshi*. Fuzhou: Fujian renmin chubanshe.
- MAO TSE-TUNG (1968): Probleme des Krieges und der Strategie. V *Ausgewählte Werke*, II. zv. Peking: Verlag für fremdsprachige Literatur.
- MAO TSE-TUNG (1968): Wesentliche Punkte der Bodenreform in den neuen Gebieten. V *Ausgewählte Werke*, Vol. IV.
- MAO TSE-TUNG (1968): Untersuchungsbericht über die Bauernbewegung in Hunan. V *Ausgewählte Werke*, I. zv. Peking: Verlag für fremdsprachige Literatur.
- MAO ZEDONG (1993): Gei Huang Yanpei de xin. V *Jianguo yilai Mao Zedong wengao, II. zv.* Zhonggong zhongyang wenxian yanjiushi (ur.). Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe.
- MARTIN, HELMUT (ur.) (1974): *Mao intern: Unveröffentlichte Schriften, Reden und Gespräche Mao Tse-tungs 1949–1971*. München: Hansa Verlag.
- MARTIN, HELMUT (ur.) (1982): *Mao Zedong Texte, III. Zv.* München: Hansa.
- OSTERHAMMEL, JÜRGEN (1997): *Shanghai, 30. Mai 1925*. München: Deutscher Taschenbuchverlag.
- SCHWARCZ, VERA (1986): *The Chinese Enlightenment: Intellectuals and the Legacy of the May Fourth Movement of 1919*. Berkeley: University of California Press.
- STALIN, JOSEF (1952): Über die Perspektiven der chinesischen Revolution. V *Gesammelte Werke*, 8. zv. Berlin: Dietz Verlag.
- SU YANG (2011): *Collective Killings in Rural China during the Cultural Revolution*. Cambridge: Cambridge University Press.
- TAYLOR, JAY (2009): *The Generalissimo: Chiang Kai-shek and the Struggle for Modern China*. Cambridge (M): Belknap Press of Harvard University Press.
- VAN DE VEN, HANS (2003): *War and Nationalism in China, 1925–1945*. London: RoutledgeCurzon.
- WANG YOUMING (2006): *Geming yu xiangcun: Jiefang qu tudi gaige yanjiu: 1941–1948: yi Shandong Junan xian wei ge'an*. Shanghai: Shanghai shehuikexueyuan chubanshe.
- YANG KUISONG (2009): *Zhonghua renmin gongheguo jianguoshi yanjiu, II. zv.* Nanchang: Jiangxi renmin chubanshe.
- ZHANG, NING (2008): The Political Origins of Death Penalty Exceptionalism. *Punishment & Society* (10): 117–136.
- ZHENGWUYUAN, ZUI GAO RENMIN FAYUAN GUANYU ZHENYA FAN GEMING HUODONG DE ZHISHI (1992): V *Jianguo yilai zhongyao wenxian xuanbian (Izbor pomembnih dokumentov od ustanovitve LRK)*. I. zv.: 358–360. Zhonggong zhongyang wenxian yanjiu shibian (ur.). Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe.
- ZHONGGONG ZHONGYANG GUANZU ZHENYA FANGEMING HUODONG DE ZHISHI (1992): V *Jianguo yilai zhongyao wenxian (Izbor pomembnih dokumentov od ustanovitve LRK)*. I. zv.: 420–423. Zhonggong zhongyang wenxian yanjiu shibian (ur.). Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe.
- ZHONGGONG ZHONGYANG PIZHUAN ZHONGYANG GONG'ANBU 'GUANYU QUANGUO GONG'AN HUIYI DE BAOGAO (1992): V *Jianguo yilai zhongyao wenxian (Izbor pomembnih dokumentov od ustanovitve LRK)*. I. zv.: 441–446. Zhonggong zhongyang wenxian yanjiu shibian (ur.). Beijing: Zhongyang wenxian chubanshe.